

Fattar du GALOPPEN?

Kan du lista ut vilka ord som fattas i följande meningar, alltså vad du ska ersätta de tre punkterna med:

”Utländska diplomater försöker ... olja på vågorna”,

”Människor som ... mellan två stolar”,

”Han ... på en nit och stod sedan där med sin ... hals”?

Idiom, som uttrycken här ovan är exempel på, är en viktig måttstock på hur bra man kan ett språk. Så om du kunde lösa uppgiften, det vill säga visste att det heter *giuta olja på vågorna*, *falla mellan två stolar*, *gå på en nit* och *stå med sin tvättade hals*, är du bra på svenska.

Idiomatiska uttryck är särpräglade fasta fraser som är typiska för ett språk och vars innebörd inte framgår av de ingående ordens betydelse. I alla språk finns det sådana. Bland nybörjare i ett språk hör de idiomatiska uttrycken till det svåraste att tillgodogöra sig. Och sällan finns de listade i läroböckerna. Man kan egentligen lära sig dem bara genom att lyssna på genuina talare av språket och läsa autentiska texter.

Största delen av det innehåll som idiomerna uttrycker finns i de flesta språk, för de har många gånger sitt ursprung i universella anekdoter och händelser, men de ingående detaljerna och ordvalet skiljer sig ofta. Det finns förstås också helt språkspecifika idiomatiska uttryck – som svenskans *stå med tvättad hals*. Uttrycket betyder att lägga ner möda på något i onödan, och det lär basera sig på en händelse när två pojkar var bjudna på kalas och blivit kommanderade av sina mödrar att tvätta halsen. Den ena pojken gjorde som hans mor hade befallt medan den andra vägrade. När pojkarna sedan fick veta att kalaset var inställt utbrast han med otvättad hals: ”Där står du med din tvättade hals!”

Bland finländska unga börjar det finnas luckor i det svenska idiomförrådet, även hos sådana som har språket som modersmål. Det finns undersökningar som

visat att finlandssvenska studerande är betydligt sämre på motsvarande studerande i Sverige. Utvecklingen sägs vara densamma på finskt håll. Att man inte behärskar de vanligaste idiomatiska uttrycken i sitt modersmål är alarmerande, eftersom idiomatiska uttryck som sagt visar att man behärskar språket.

Många svensktalande i vårt land kan däremot en hel del finska idiom som de översätter till svenska utan insikt och omdöme, och så stöter vi plötsligt på uttryck som ”ha en egen ko i diket”, ”ha is i hatten” och ”lyfta katten på bordet”. Visst låter det som svenska alltid, men frågan är hur mycket en svensk utan kunskaper i finska begriper av bildspråket om hen inte känner till motsvarande uttryck i finskan? I stället för att ha en egen ko i diket (fi. oma lehmä ojassa) kan man på svenska *tala för sin sjuka mor*, och när man lägger is i hatten (fi. jäitä hattuu) borde man i stället *ha is i magen*, *hålla huvudet kallt* eller *helt enkelt ta det lugnt*. Lyfta katten på bordet (fi. nostaa kissa pöydälle) har ingen direkt motsvarighet i svenskan. Det betyder ungefär att man tar tag i en svår eller obehaglig uppgift på ett handgripligt sätt. Den närmaste motsvarigheten är kanske *ta tjuren vid hornen*.

Jag saknar ofta de idiomatiska uttrycken i de texter jag läser. Jag tänker på uttryck som någon är *bakom flötet* (obegävad eller ointelligent) eller – motsatsen – *inte är född i farstun*. Jag saknar att man *bullar upp* (dukar fram mycket mat) och att *det brinner i knutarna* (det brådskar med att göra något), att det är *hugget som stucket* (det är svårt att avgöra eller välja), att *det koka fläsket är stekt*, att något är *en annan*

femma (en annan sak) och att något är *klart som korpaspad*. För att inte tala om att *fatta galoppen* eller göra något *med andan i halsen*, *känna sina svin på gången*, *vakna på fel sida* (vara på dåligt humör), *hålla sig i skinnet*, *prata i nattmössan*, *slå på stora trumman*, *sopa rent för sin egen dörr* (ta itu med sina egna problem och brister innan man säger till andra hur de ska göra), *ha eld i baken*, *läsa lusen av någon* (läxa upp), *vakta sin tunga* (noga tänka på vad man säger). Ja, uttrycken är många.

Även ordstäv och talesätt är en typ av idiomatiska uttryck. Det är ganska ofta jag får frågor om finska talesätts motsvarigheter i svenskan, till exempel ”kyllä sopu tilaa antaa” – *finns det hjärterum, så finns det stjärterum* – eller ”siinä paha missä mainitaan”, *taler man om trollen, så står de i farstun*. Kulturens inverkan syns förresten tydligt i just det senare uttrycket, för det varierar beroende på språk- och kulturtillhörighet. Det svenska talesättet avspeglar hedendomens folktro om troll och besjälade varelser av övernaturligt slag. I Storbritannien, som varit kristet längre, heter det ”speak of the devil, and he is sure to appear”, alltså tala om djävulen och han dyker säkert upp. Motsvarande spanska talesätt återspeglar katolicismen: ”Hablando del Papa de Roma por la puerta asoma”, det vill säga talar man om påven i Rom, så stiger han in genom dörren.

Summa summarum (ett universellt idiom!): glöm inte de idiomatiska uttrycken, talesätten och de andra fasta uttrycken i språket! De fyller en viktig funktion och gör språket så mycket rikare. Fattar du galoppen? Klart som korpaspad! ■